

RENATA ZIEMIŃSKA
Wyższa Szkoła Pedagogiczna
w Bydgoszczy

EPISTEMOLOGIA RODERICKA M. CHISHOLMA

Zarys rozprawy doktorskiej

Promotor: prof. dr hab. Antoni B. Stępień

Obrona: Katolicki Uniwersytet Lubelski w Lublinie — rok 1996

Praca dotyczy poglądów epistemologicznych współczesnego amerykańskiego filozofa z Brown University, Rodericka M. Chisholma. Zadaniem jest analiza tego stanowiska epistemologicznego oraz ocena jego zasadności w świetle dyskusji filozoficznych na temat epistemologii toczonej w wieku dwudziestym.

Praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów i zakończenia. Rozdział I nosi tytuł: *Epistemologia jako dyscyplina filozoficzna*. Rozdział II: *Logika epistemiczna jako narzędzie epistemologii*. Rozdział III: *Zakres wiedzy pewnej*. Rozdział IV: *Wiedza niepewna i jej uzasadnienie*.

We wstępie przedstawiono stan badań współczesnej epistemologii i dominujące w niej nurty. Epistemologia Chisholma najeży do nurtu teorii nienaturalistycznych i fundamentalistycznych. Chisholm jest znany jako kontynuator programu fenomenologicznego. Jednak wbrew fenomenologom, a podobnie jak pragmatysta Peirce, stwierdza brak absolutnego punktu wyjścia w filozofii i konieczność przyjęcia jakichś założeń. Decyduje się na założenia zdrowego rozsądku sądząc, że mamy prawo wierzyć naszym potocznym przekonaniom, dopóki nie ma pozytywnej racji za tym, że są one błędne. Zgodnie z tą zdroworozsądkową postawą zakłada, że posiadamy wiedzę oraz, że jej zakres odpowiada naszym przekonaniom na ten temat

Celem epistemologii Chisholma jest wyjaśnienie, na jakiej podstawie wiemy to, co wiemy, czyli analiza naszej wiedzy bez kwestionowania jej faktu. Dalsza procedura tej epistemologii przebiega następująco: 1. Buduje się słownik teorii, czyli definiuje pojęcia epistemiczne oraz wskazuje na relacje pomiędzy nimi; 2. Ustala się bazę epistemiczną tj. przekonania bazowe, oraz 3. Formułuje się zasady epistemiczne, które pokazują, jak przekonania bazowe uzasadniają pozostałe.

Słownik teorii Chisholm formułuje na gruncie logiki epistemicznej, która jest integralną częścią jego epistemologii. Wiedza pewna obejmuje dwie dziedziny: samoświadomość i sądy *a priori*. Wiedza niepewna, której warunkiem jest oczywistość, jest osiągalna przede wszystkim w dziedzinie spostrzeżeń i przypomnień. System dziesięciu zasad epistemicznych stanowi próbę rekonstrukcji tego sposobu uzasadniania, który faktycznie ma miejsce w myśleniu potocznym.

Teza pracy jest następująca: epistemologia Chisholma jest uzasadnionym kompromisem pomiędzy tradycją analityczną, fenomenologiczną i pragmatyczną w tej

dyscyplinie filozoficznej. Jest ona typowym przykładem epistemologii analitycznej ze względu na dwa jej filary: logikę i zdrowy rozsądek. Skutkiem wykorzystania logiki jest precyzja pojęć (w dużej mierze zdefiniowanych i posiadających techniczny sens), oraz precyzacja argumentacji z wyodrębnieniem aksjomatów i konkluzji. Zdrowy rozsądek zaś dostarcza podstawowych założeń.

Z drugiej strony, epistemologia Chisholma jest kontynuacją i eksplikacją programu fenomenologicznego Husserla. Świadczy o tym przede wszystkim fundamentalizm tej epistemologii, polegający na akceptacji tezy o istnieniu wiedzy pewnej w dziedzinie samoświadomości i sądów *a priori*, oraz na liniowej koncepcji uzasadniania, w której bazą jest wspomniana wiedza pewna, natomiast pozostałe przekonania uzyskują uzasadnienie za jej pośrednictwem. Wiedza o świecie zależy zatem od wiedzy o świadomości.

O związku z tradycją pragmatyczną świadczy przede wszystkim odrzucenie możliwości absolutnego punktu wyjścia w filozofii. W punkcie wyjścia tej epistemologii nie ma czystej świadomości, lecz świadomość posiadająca potoczne przekonania. Charakter pragmatyczny ma również definicja pewności, która nie gwarantuje związku z prawdą.

Kompromis pomiędzy wspomnianymi tu trzema adycjami nie jest przypadkowy, lecz jest rezultatem tego ścierania się racji, jakie miało miejsce w filozofii naszego wieku. Trudno było obronić koncepcję redukcji fenomenologicznej, której efektem miała być czysta świadomość i trudno było obronić niepowątpiewalną prawdziwość danych samoświadomości. Chisholm, w związku z tym, jak można sądzić, zmienił punkt wyjścia swojej epistemologii i pojęcie pewności. Nie zrezygnował jednak z tezy o wyjątkowym statusie i funkcji samoświadomości. Można powiedzieć za G. Künigiem, że Chisholm wyeksplikował z programu fenomenologicznego to, co ostało się pod naporem krytyki ze strony filozofii analitycznej, głównie filozofii języka i umysłu, oraz ze strony pragmatyzmu.

Za podstawową wadę epistemologii Chisholma należy uznać zbytne poleganie na przekonaniach zdrowego rozsądku (zwłaszcza w kwestiach kluczowych dla epistemologii, np. w problemie istnienia wiedzy). Prezentowany autor czyni to bez wyraźnego określenia zakresu tych przekonań lub podania kryterium zdroworozsądkowości, a przy tym przerzuca ciężar dowodu na teorie niezgodne ze zdrowym rozsądkiem. Drugą wadą jest zajmowanie niekiedy stanowiska typu „To, co pewne nie może okazać się fałszywe”, przy braku teoretycznych podstaw do takiej tezy. Trzecią wreszcie, jest brak wykorzystania danych nauk empirycznych o poznaniu, oparcie analiz jedynie na poziomie doświadczenia potocznego. Pod tym względem przewagę mają epistemologie np. W. V. Quine’a czy A. Goldmana.

Jako zalety epistemologii Chisholma trzeba wymienić: 1. Trafne odparcie (choć nie obalenie) sceptycyzmu; 2. Trafne wydobycie założeń, które musi przyjąć każdy epistemolog; 3. Obronę wyjątkowego statusu danych samoświadomości; 4. Wprowadzenie pojęcia konsekwencji epistemicznej i próbę sformułowania jej zasad na wzór zasad dedukcyjnych i indukcyjnych, oraz 5. Przedstawienie epistemologii w formie systemu, który może poszczycić się swą precyzją, spójnością i elegancją w sensie logicznym, polegającą na prostocie i symetrii (dotyczy to zwłaszcza hierarchii wartości epistemicznych).